

Tarihsel Süreç İçerisinde Kadın Hakları ve Türk Devrimi

İçeriği Yazan: [İhsan SEFER](#) [1] Zaman: Pzt, 04/11/2013 - 22:22

Yazar Bloğuna Ekle: Yazarlar Bloğunda Görünsün

Tarım... sal yaşamın başlamasıyla özel mülkiyete dayalı bir hayat söz konusu olmuştur. Bu yaşam modeli kadını ikinci plana atmıştır. Özel mülkiyetle beraber gelen miras, kadının cinselliğini de denetim altına almaya başlamıştır. Bu ve birçok nedene dayanarak kadının üzerinde baskı kuran söylemler geliştirilmiştir. Yani "Ataerkillik" üzerine inşa edilen her toplumda, kadınlık, erkeklik tarafından inşa edilmiştir. Fransız Devrimi kadınların da haklarının peşinden koştuğu bir harekettir. Üç noktada filizlenen bu hareket özgürlük, dayanışma ve eşitlik ekseninde cereyan etmiştir, ancak binlerce yıllık geleneği tersine döndürme anlamında bir girişim olarak kalmış, kadının ataerkil anlayışı değişmemiştir. Bu noktada en önemli dönüm noktası Fransız Devrimi sonunda yayınlanan **Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi**'dir. Bu önemli noktadan sonra kadın hakları için mücadele edenlerin adları duyulmaya başlanır: Fransa'dan **Olympe de Gouge**, İngiltere'den **Mary Wollstonecraft** gibi kadınlar hareketin öncüsü olmuşlardır. Toplumsal değişimler sonucunda ortaya çıkan ulus-devletler, kadınların geleneksel rollerini modern bir biçimde sürdürmelerini sağlamıştır. Ortaya çıkan yeni devlet yapısı geçmişin derin köklerini yıpratmış, ama tamamen sökmemiştir. Oluşturulan toplumsal, politik ve ekonomik yapıların kökeninde cinsel politikalar vardır. Bu zihniyet, eşitsizliği meydana getiren yapılara sinmiştir. Ataerkil toplumun bir parçası olan kadını tanımlayan öğeler, kadın tarafından yaratılmamıştır. Yani bu, erkeklerin yarattığı ve onun gereksinmelerine karşılık gelecek kadındır. Erkek kendi ahlakını yaratmıştır ve bu yaratımla kadını bağımlı kılmıştır. Bu ahlak düzeninde erkek kendi kimliğini bulabilmek için, kadının üstünde bir iktidar yaratır. Bu bir süreçtir ve erkek, kendi kaynağını bu süreç içinde alır. Erkek karşısında kadını ikinci plana atan kültürün derinleşmesine yardımcı olan bir diğer nokta ise din kurumunun gelişmesidir. Mesela Hristiyan teolojik felsefesi, kadını, "günahın sembolü" olarak görür.

Kadın, eril iktidarın çizdiği sınırları aşamaz. Kadının durumunu iyileştirmeye yönelik gelişmeler geç başlamıştır. Almanya'da 1908'de çıkarılan bir yasayla on kişiden fazla işçi çalıştıran fabrikalarda kadınların iş saatleri ona, cumartesi ve bayram günlerinde de sekiz saate indirilmiştir. Kadınların

tanıklığı medeni kanunda 1877’de kabul edilmiştir. Kadınların tanık olamaması, anlaşma yapamaması, vasiyet edememesi kuralı Fransa’da ise 1879’a kadar sürmüştür. Bazı Alman üniversiteleri kadınları kabul etmeye 1898’de başlamıştır. Marie Curie, 1911 yılında kadın olduğu için Fransız Bilimler Akademisi’ne kabul edilmemiştir. Fransız Bilimler Akademisi, 1979 yılına kadar kadınlara tam üyelik hakkı vermemiştir.

Türkiye’de kadının, toplumda erkekle birlikte rol alması gerektiğine dair fikir 19. Yüzyıl sonlarına doğru meydana çıkmıştır. Dünyada, toplum içinde kadının da erkekle birlikte rol almasını gerektiği olgusunun fark edilmesi ise birkaç yüzyıllıktır. Görüldüğü gibi ülkemize daha geç tesir eden bu durum, fikirden icraata geçebilmesi ancak Cumhuriyet ile birlikte mümkün olmuştur. Kadının toplumsal statüsünün çağdaşlığın kilometre taşı olduğunu bilen Atatürk, bu alanda devrimler gerçekleştirmiştir. Atatürk’ün bu konudaki girişimleri, ilerleyen zamanlarda dünyaya örnek oluşturacak niteliktedir. Atatürk’ün vefatından sonra Türkiye’deki kadın hakları daha da ilerlemesi gerekirken, gerek köyden kente göçün doğurduğu sosyal ve ekonomik sorunlar, gerekse siyasal gelişmeler neticesi olarak yükselen dinselleşme nedeniyle gerilemiştir. Türk kadını, diğer İslâm ülkelerinin kadınlarıyla karşılaştırıldığında Atatürk tarafından atılan sağlam temeller sayesinde çok ileri bir düzeydedir.

Osmanlı toplum yapısı, kadınlığın erkeklik tarafından şekil verilmesinin en önemli misallerinden birini oluşturur. Bu toplum yapısının temellerini, ataerkil düzeni pekiştiren dinden alır. Bu dini kültür Acem ve Arap kültürünün etkisinde de kalmıştır. Osmanlı Devleti, İslamiyet’in gerekleri doğrultusunda merkezi ve ataerkil bir teşkilatlanma oluşturmıştır. Kadına bakışı da bu anlayış yörüngesinde şekillenmeye başlamıştır. Önceden kadınla erkeğin eşit kabul gördüğü Türklerin eski inançlarından kaynaklanan anlayışın yerine artık, erkeği kadından üstün tutan bir anlayış gelmiştir.

Tarihe baktığımızda, Türk kadını açısından durumun 11. yüzyıldan itibaren değişmeye başladığı görülmektedir. Göçebeliğin terk edilip tarımsal faaliyetlere başlamanın yanında İslam dininin kabulü, Türk kadını toplumsal ve bireysel anlamda aşağıya çekmiştir. Bununla birlikte Türk kadını, artık hiçbir siyasi ve medeni hakka sahip olmayan bir *meta* olmuştur.

Osmanlı’nın ilk zamanlarına eski Türk gelenekleri hakim iken, zamanla yerini Arap/İslam kültürüne bırakmıştır. Türk dilinin ilk yazılı metinleri olan Köktürk kitabelerinde, kadının aile içerisindeki görevlerinin yanı sıra siyasal ve toplumsal hayatta da yer aldığı hissedilmektedir. Örneğin; kadın her türlü sosyal ve siyasi toplantılarda kocasının yanında yer almaktadır. Devletin idaresi Hatun ve Hakanla birlikte sağlanmaktadır. Hatta “Emirnameler” Hatun tarafından da imza edilmektedir. Türk destanlarında yer alan kadınlara, yaratıcı sıfatı verilmektedir.

Batı’daki toplumsal değişimlerden etkilenen Osmanlı aydınları, Osmanlı’nın bu değişimin neresinde olduğunu sorgulamaya başladı. Tanzimat’ın kadın meselesini önemli bir mesele olarak gündeme getiren en önemli dilim olduğunu görürüz. Bu süreçte kadınların toplumun arasına karışmasına dair bir hoşgörü ortaya çıktı. Tanzimat dönemi ile birlikte kadın, Batı kaynaklı hukuki metinlerle tanımlanmaya başlandı. Bu konuda Ahmet Yılmaz **“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”** adlı makalesinde Bernard Caporal’dan şöyle aktarmaktadır: *“Yine de Mecelle’nin hazırlanışı sürecinde, kadın haklarının “Fransız Yurttaşlar Yasası”na göre mi, yoksa “İslam Şeriatı”na göre mi biçimlendirileceği konusu çatışma yaratmıştır. Ve kadının toplumsal yapıdaki konumu açısından da pek bir değişiklik yaşanmadı: Kadının statüsünde bir değişiklik olmadı.[1]”* Ahmet Yılmaz yine aynı makalesinde, Afet İnan’dan ise şöyle aktarır: *“Örnek olarak; kadınlar ve erkekler, Osmanlı’nın son dönemlerinde özellikle İstanbul’da yaygınlaşmaya başlayan toplu taşıma araçlarında kendi cinsiyetlerine özgü ayrılmış alanlarda yolculuk etmeye devam edeceklerdi[2].”* İlginçtir ki 19. yüzyılın ilk yarısında bile İstanbul’da kadınların alınıp satıldığı köle pazarları vardı. Bunlar 1848 yılında Osmanlı Devleti’nin köleliği yasaklayan uluslararası antlaşmaları kabul etmesiyle kapandı. Toprak mülkiyeti açısından; Tanzimat’a kadar mülkiyet hakkı babadan oğula geçmekteydi. Erkek çocuğun olmadığı hanelerde ise kız evlat, tarlayı ancak bedeli karşılığında kullanabilmekteydi.

Bu anlayış da, tarlanın bedelini ödeyecek maddi varlığa ve birikime sahip olmayan kadını; bu bedeli dolaylı olarak ödemek durumunda kalan eşinin güdümünde kalmaya zorluyordu. Böylece kadının babasından kalan mülkü, eşinin mülkiyetine geçiyordu. Kızların miras yolu ile mülkiyet hakkını kazanmaları ise ancak Tanzimat ile mümkün olabilmişti.^[3] Tanzimat aydınları ilk kez, kadınların yaşamlarına değinmişlerdir: **Şinasi**, *Şair Evlenmesi*'nde görücü usulüyle evliliğin sakıncalarına dikkat çekerken, **Ahmet Mithat**, çok kadınla evlenmeye karşı çıkıyor, **Namık Kemal** ise, *İbret ve Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde açıkça kadın haklarını savunan yazılar yazıyordu. İlerleyen yıllarda bu aydınlar **Abdülhak Hamit**, **Tevfik Fikret** gibi isimler eklenecektir.^[4] Bu dönemde kadınlar artık yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. Osmanlı'da kadınların kendilerini ifade etmeleri, tanıtılmaları, eylem ve taleplerini duyurmaları ilk kez basın aracılığıyla gerçekleşmiştir. Basında kadınlara ait imzalara, dönem gazetelerinde, bazı gazetelerin çıkardıkları kadına dair sayfa ve eklerde, özellikle de kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. Türkiye'de kadın dergiciliği alanındaki ilk girişimler, Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Kadın dergileri, Tanzimat'la başlayan modernleşme ve yenileşme sürecinde, "kadın" konusunda yaşanan sosyal ve kültürel gelişmelerin bir sonucudur. Bu dergiler, her kesimden kadının yazma konusundaki çekimserliğini gidermede, taleplerini duyurmada önemli işlev görmüştür. II. Meşrutiyet döneminde kadın dergilerindeki artış; II. Meşrutiyet'le gelen ve İmparatorluğun birçok bölgesinde çok sayıda gazete-derginin yayın hayatına atılmasını sonuçlandıran özgürlük ortamının yanında, II. Meşrutiyet'in, kadın konusunda tartışmaların arttığı, kadının ilerlemesi, toplumsal yaşama daha aktif olarak katılması düşüncesi etrafında gerçekleşen örgütlenmelere dair önemli deneyimlerin elde edildiği bir dönem olmasından kaynaklanmaktadır. ^[5] Kaymaz bu konuda Kurnaz'dan şöyle aktarır: "İlk kadın dergisi *Terakki-i Muhaderat* (Kadınların İlerlemesi) 1869'da; sahibi ve yazarları kadınlardan oluşan ilk kadın dergisi *Şükûfezar* 1886'da, başyazarı ve yazı kadrosu kadınlardan oluşan ilk kadın gazetesi *Hanımlara Mahsus Gazete* 1895'de yayımlanmaya başladı.^[6]" İlk kadın derneği olan *Şefkat-i Nisvan* (Kadın Sevecenliği) ise 1898'de **Emine Semiye Hanım** ve arkadaşları tarafından Selanik'te kuruldu.^[7] Görüldüğü üzere Tanzimat'tan sonra Osmanlı hayatına süratle nüfuz eden Batılı anlayış, toplumda kadının yerini sorgulamaya açar. Kadınlar, Tanzimat aydınlarınca çağdaşlaşmanın en önemli meselelerden biri olarak görülür. Artık bu dönemden Cumhuriyet'in ilanına kadar olan edebi eserlerde ortak tezlerden birisi kadın olmuştur.

Osmanlı aydınlarından Celal Nuri, Osmanlı'nın zayıflığını kadınların içinde bulunduğu duruma bağlamaktadır. Bir diğer önemli aydın Ziya Gökalp ise, kadının önemini "*kadın yükselmezse alçalır vatan*" dizeleriyle dile getirmektedir.

Kızlar Tanzimat'tan önce, ancak Sıbyan mekteplerine gidebiliyor ve erkekler gibi sadece dinsel eğitim görüyorlardı. Ancak medreselerde eğitim görme imkânları yoktu. Osmanlılarda kadın kimliğinin şekillendirilmesi toplumsal sınırların izin verdiği ölçüde yapıyordu. Batı'daki Sanayi Devrimi sonucunda artan teknik ilerlemenin etkisiyle iş görebilen güce yönelik ihtiyacın artması ve bu ihtiyacı karşılamak için kadınların da iş gücünde etkili bir biçimde kullanılmaya başlamasıyla "*Kadın*"ın konumuna yönelik anlayış yeni bir boyut kazanma sürecine girdi^[8]. Osmanlı aydınları, kadınları toplumun diğer yarısı olarak gören bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış, ileride Cumhuriyeti kuracak olan Mustafa Kemal'i de etkilemiştir.

Cumhuriyet'in İlanı ve Kadın

Türk Devrimi, halkın egemenliğini tesis edecek kurumları kurarken; diğer taraftan da geleneksel Osmanlı toplumunu "*Ulus Toplum*" yapısına uygun olarak biçimlendiriyordu. Türk Devrimi, sadece eskiyi yıkıp yerine yenisini yapma sürecini içermiyordu; aynı zamanda bir bilinç değişimini gerçekleştirmeye çalışıyordu. İşte bu noktada devrimin itici gücü kadın ortaya çıktı. Kadınlar, kurulan yeni devlette söz sahibi olduklarını kurdukları dernek ve mitinglerle ortaya koymuştur. Bu sayede kendilerinin, toplumun yarısı olduğunu ortaya koydular.

Türk Devrimi iki noktadan hareket ediyordu: Türklükten yola çıkarak, etnik ve dinsel endişelerin üzerinde ortak algısı olan ulusal bir kimlik tanımlı oluşturmak. İkinci nokta ise, Batı'yı çağdaşlaştıran değerleri alıp bize göre yorumlamak meselesiydi. Bu çerçevede Türk Devrimi, çağın şartları olmasına

karşın kadınların daha önce elde edemedikleri hakların kazanımının gerçekleştirilmesini gerekli görüyordu. Dönemin toplumsal bilinci açısından bu haklarla ilgili olarak tabandan ciddi bir talep bulunmamaktaydı ki, bu çok doğal bir durumdu. Bu da, yüzyıllarca statüsü olmayan kadınlarla ilgili yeniliklerin yönetim tarafından belirlenmesine, bir nevi devlet feminizmi dediğimiz sürecin işlenmesine neden olmaktadır. Nasıl bir kadın cevabında bu kadının en temel özelliği; eğitilmiş, toplumsal hayatta ve üretimde erkekle aynı rolde eşitçe yer alabilen çağdaş bir insan olmasıydı. Türk Devrimi, Tanzimat ile birlikte kadınlar lehine ortaya çıkan yenilikleri, onların “daha iyi Anne” olmaları kaygısı ile gerçekleştirmekteydi. Türk Devrimi, eski duruma göre kadın algısında ilericiydi, fakat öte yandan da ataerkil bir anlayışa sahipti. Bilindiği üzere devrimlerin yapılacağı toplum da ataerkil köklerden gelmekteydi. Bu durum şöyle izah edilebilir: Türk Devrimi’ni sürdürecektir düşünce yapısı ne kadar ilerici olursa olsun, dönemin toplumunun algısına göre dikkatli hareket etmek durumunda kalmıştır. Böyle olmasaydı eğer, gerçekleştirilen devrimleri halkın algısından kopardıkları vakit; devrimin arkasında yer alan halk desteğinin birden yok olmasına neden olurdu. Bu yüzden Türk Devrimcileri kadının geleneksel rollerine çok dokunmadan, toplumsal alanda da üretime katılan bir kadın olarak yeni kimlik geliştirmekteydi. Örneğin İstiklal Savaşı’ndan önceki yasal düzenlemeler 50 bin erkek nüfus için bir milletvekili seçilmesini öngörüyordu. Ancak savaşlar sonunda uğranılan insan ve toprak kayıpları nüfusun önemli ölçüde azalmasına yol açtığından, bu sayının 20 bine düşürülmesi gündeme gelmişti. 1923 yılında TBMM’nde yapılan görüşmeler sırasında Bolu Mebusu **Tunalı Hilmi Bey**, bir önerge vererek, kadınların da hesaplama dâhil edilmesini önerdi. İstenen kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesi değildi. Yalnızca seçilecek milletvekili sayısının belirlenmesinde kadın nüfusun da hesaba dâhil edilmesiydi. Fakat bu öylesine büyük bir tepkiye neden oldu ki, Meclis’te adeta kıyamet koptu. Bunun üzerine Meclis Başkanı oturumu tatil etmek zorunda kaldı ve öneri de geri çekildi.[\[9\]](#)

Atatürk’e göre ulusal bağımsızlık kazanıldıktan sonra artık çağdaş bir toplum yaratmaktı. Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’ndan çok önce söyledikleri bizi haklı çıkartıyor: Bitlis’ten Diyarbakır’a giderken 22 Kasım 1916 akşamı anı defterine şunları yazıyor: *“Tesettürün kaldırılması ve toplum yaşamının düzenlenmesi konusunda sohbet: 1) Güçlü, yaşamı bilen anneler yetiştirmek, 2) Kadınlara serbestlik tanımak, 3) Kadınlarla birlikte hareket etmek erkeklerin ahlaki duyguları üzerinde etkilidir...”*

Batı, çağdaşlığı acı tecrübeler sonunda elde etti ancak, Türk toplumu zaten çok vakit kaybetmişti ve mutlaka daha kısa sürede aşması gerekiyordu. Osmanlı Devleti, savaşlarda erkek nüfusunun birçoğunu kaybetti ve ortaya toplumsal bunalım çıktı. Kadınlar zaten toplumsal yaşama katılmıyordu ve bu yüzden ortaya çıkan bunalım bir türlü aşılamıyordu. Türk Devrimi’nde kadınların bu kadar önemli olmasının bir gerekçesi de, işte bu toplumsal bunalımın, kadınların toplum yaşamına katılmasıyla çözüleceğinin düşünülmesidir. Bu anlayışı yerleştirmek için kadının ailedeki konumundan daha üst bir statüye sahip olduğu vurgulanıyordu. Kadının durumu bu süreçte çok zordu çünkü hem geleneksel rolleri hem de cumhuriyet kadınının rollerini benimseyen bir konumda olacaktı. Daha önceden de değindiğim gibi toplumda yerleşik olan ataerkil algı, kadına verilen bu statüyü paylaşacak olgunlukta değildi. Türk Devrimcileri bu gerçeği bildikleri için kadından çok fazla beklenti içinde olmamışlardır. Çağdaşlaşma hususunda atılan en önemli adım Medeni Kanun’un kabulü olmuştur. Mahmut Esad Bozkurt’un 17 Şubat 1926’da meclise sunduğu kanun oy birliği ile 4 Nisan 1926’da kabul edildi ve 4 Ekim 1926’da da yürürlüğe girdi. Bu kanun sayesinde kadın ve erkeğe yönelik toplumsal ilişkiler artık yasal olarak biçimlenecekti. Çok eşlilik sona erdi, bununla birlikte kadına ve erkeğe evlenme yaş sınırı koyuldu. Erkek ve kadınlar mirasta eşit haklara sahip oldular. Evlilik süresince kadının ekonomik haklarını koruyan esaslar getirildi. Çocuklar üzerindeki velâyet hakkının kullanılmasında kadına eşitlik sağlanmıştır. Medeni Kanun ile birlikte yürürlüğe giren **Borçlar Kanunu** ile de kadına, erkeklerle eşit olarak her türlü borç ve yükümlülük altına girebilme hakkı tanınmıştır. Ancak geleneksel olan evin reisi değiştirilmedi. Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde kadının ticaret yapabilmesi için kocasından onay alması gerekmektedir. Bu da, ticari işlerin aile bütçesi ve mal sahipliği konusunda oldukça fazla sorumluluğu ortaya çıkarması ile gerekçelendiriliyordu. Kanuni olarak aile reisliği ve evi geçindirme sorumluluğu erkeğe verildiği ve erkek aile ekonomisinin sürdürülmesinden yükümlü olduğu için, kadının ticari eğilimleri de erkeğin onayına bırakılıyordu.

Eğitim alanındaki kadın erkek eşitliği Tevhid-i Tedrisat kanunu ile sağlanmıştır. Bu kanun sayesinde eğitim ve öğretimde birlik sağlandı ve doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda karma eğitime geçildi. Bu kanunla çağdaş ve laik eğitimin gereği olarak medreseler kapatıldı. İlkokul herkese zorunlu kılındı. Müfredat programları kız çocuklarına, *insan* oldukları, *özgür* oldukları bilincini verecek şekilde düzenlendi[10]. Teşkilat-ı Esasiye'nin 87. maddesi ile de ilköğretime gitmek bütün Türk çocukları için zorunlu hale getirilerek okullar parasız eğitim verir halde yapılandırıldı[11]. Yeni Türkiye'de öncelikli okuma-yazma ihtiyacını gidermek üzere başlatılan Eğitim ve Öğretim Seferberliği, sonrasında kadınların meslek edinme ve özellikle düşünsel yaşamda bir konum elde edebilme eğilimlerini de arttırdı. Okuması yazması hiç olmayan kadınlar da dershanelerden aldıkları sertifikalar sayesinde toplumun gelişmesine de belirli ölçüde ivme kazandırmaktaydı. Böylece "Ulus Kadını"nın toplum içindeki yeri ve önemi artmaya başlamış, kadınlar toplumsal alanda daha çok yer edinir olmuş; öncelikle fikir işçisi olarak da aile bütçesine katkı sağlar duruma yükselmisti[12]. İlerleyen zamanlarda, okuyan ve çalışan kadınların üstündeki "evlilik" baskısı azalmış, gittikçe kendi benliğini bulan ve çağdaş eğitime desteklenen "Cumhuriyet Kadını" ortaya çıkmıştır. Atatürk 1924 yılında yaptığı bir konuşmada:

"Uygarlıktan söz ederken kesinlikle açıklamalıyım ki, aile hayatı gelişmenin temeli ve güç kaynağıdır. Kusurlu bir aile yaşamı, sosyal, ekonomik ve siyasal zayıflıklara yol açar. Aileyi oluşturan erkek ve kadın unsurların doğal haklarından yararlanmaları ve ailede ki ödevlerini yerine getirecek şartlar içinde bulunmaları çok gereklidir."

Eğitim noktasında Türk Devrimi'ni geçmişten ayıran en büyük özellik karma sınıflardır. Osmanlı'da iktidar ve egemenlik anlayışı erkeğe yüklenirken; Cumhuriyet'te de belli ölçüde bu ataerkil gelenekler sürdürülmesine karşın iktidar ve egemenlik anlayışını erkek ile kadına birlikte yüklemekteydi. Kimliklerini de bu yönde şekillendiriyordu. Bu sorumluluk anlayışı da, geleneksel anlayıştan hareket etse de, kadın ile erkeğin hukuk karşısında eşitliğini sağlıyordu. Ulusal bilincin gelişimi için yönetime sadece erkeklerin katılması yetersizdi. Bunun aşılması "*Ümmet*" anlayışından "*Ulusallık*" anlayışını toplumda tesis etmek gerekiyordu. Ancak bu konudaki en büyük engel dinsel kimlikleri pekiştiren kurumlardı. İlk olarak halifelik kaldırıldı. 3 Mart 1924'te "*Şeriyeye ve Evkaf Vekaleti*"nin kaldırılması ve "*Tevhid-i Tedrisat*" kanununun kabulü de dinsel kurumların temizlenmesinin en önemli diğer adımları idi. "*Şapka Kanunu*" ve "*Tekke ve Zaviyeler*"in kapatılması da bu konuda önemlidir[13]. Dinsel ötekileştirmeye çanak tutan kılık kıyafetler, kadının üstündeki erkek egemen anlayışı temsil eden çarşaf-peçe yasaklandı. Aslında kadın kıyafetini düzenleyen bir yasa bulunmamaktadır. Çarşafın yasaklanması, yerel yönetimlerin kararlarıyla olmuştur. 1 Eylül 1925 tarihinde *İkdam* gazetesine verdiği demeçte ise bu konudaki görüşünü:

"Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başında bir bez, peştamal veya buna benzer bir şeyler sararak yüzünü, gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın manası neye delâlet eder? Medenî bir millet anası, bir millet kızı için bu garip şekiller, bu vahşi vaziyet nedir? Bu hal milleti gülünç gösterir ve derhal düzeltilmesi lâzımdır." diyerek belirtiyordu.

Tunalı Hilmi Bey'in Meclis'te büyük tepki yaratan girişiminin üzerinden on yıl geçtikten sonra, Türk kadınları tüm siyasi haklarına -hem de birçok ileri Batı ülkesi kadınlarından önce- kavuşmuşlardır. Tunalı Hilmi Bey 1923 yılında o çıkışını yaptığı sırada Mustafa Kemal Paşa da Meclis'te bulunuyordu; ama müdahale etmemişti. Yıllar sonra bunun nedenini kendisine soran Afet İnan'a şu yanıtı vermişti: "*Büyük Millet Meclisi'nin o günkü zihniyet ve havası içinde bu iş halledilemezdi.*"[14] Kadınlar, 3 Nisan 1930 tarihli **Belediye Kanunu** ile belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını elde ettiler. Yapılan oylamada kanun, katılan 198 milletvekilinin oybirliği ile kabul edildi. Ancak 117 milletvekilinin oylamaya katılmamış olması dikkat çekiciydi[15]. 26 Ekim 1933'te yürürlüğe giren bir yasa ile de

kadınlar, muhtarlık ve köy ihtiyar heyeti üyeliğine seçme ve seçilme hakkını kazandılar^[16]. 5 Aralık 1934 tarihinde milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip oldular. 1935 genel seçimlerinde 18 kadın milletvekili TBMM'ne girmeyi başardı^[17]. Atatürk bu konuda şöyle demiştir:

"Bu kararlar Türk kadınları siyasal ve sosyal alanda pek çok batı ülkesindeki kadınlardan daha üstün bir durum kazanmışlardır. Bundan sonra peçe altında, kafes altında kadın kalmayacaktır. Türk kadınları bugün en önemli haklarını kazanmışlardır. Bundan ötürü ben bu kararı en önemli reformlarımızdan biri sayıyorum."

Dünyada kadınlar, milletvekili seçme ve seçilme hakkını Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'de, İngiltere'de 1928, Fransa ve Belçika'da 1944, İtalya'da 1948, Japonya'da 1950, İsviçre'de ise 1971'de elde edebilmişlerdir. Bu saydığımız ülkelerin birçoğu aydınlanmayı bizden çok önce yaşamasına rağmen -Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kadınlarımıza verilen haklara kadar geçen süreyi temel alırsak- çok geç kaldıklarını ifade edebiliriz Atatürk, Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması münasebetiyle TBMM'nde şöyle konuşmuştur:

"Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasal hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını, evdeki medenî konumunu yetki ile işgal etmiş, iş hayatının her aşamasında başarılar göstermiştir. Siyasal hayatta belediye seçimleriyle tecrübe kazanan Türk kadını, bu sefer de milletvekili seçme seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medenî memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu yetki ve liyakatle kullanacaktır."

Artık Türk Devrimi ile kadınlar yavaş yavaş sesini yurtiçinde duyurmaya başlamıştı. Ama bununla yetinilemezdi. 22 Nisan 1935 tarihinde İstanbul Beylerbeyi Sarayı'nda **Uluslararası Kadın Kongresi** bizzat Atatürk'ün katkılarıyla toplanmıştır. Kongrede Atatürk: "siyasî ve içtimaî hakların kadın tarafından kullanılmasının beşeriyetin saadeti ve prestiji bakımından elzem olduğunu" ifade etmiştir. Ardından: "Türk kadınının dünya kadınlığına elini vererek, dünyanın barış ve güvenliği için çalışacağına emin olabilirsiniz..." diyerek "Türk kadınının dünya kadınlığına elini vererek, dünyanın barış ve güvenliği için çalışacağına emin olabilirsiniz... Kadınlarımız için asıl mücadele alanı, asıl zafer kazanılması gereken alan biçim ve kıyıda başarıdan çok, ışıkla, bilgi ve kültürle, gerçek faziletle süslenip donanmaktır. Ben muhterem hanımlarımızın Avrupa kadınlarının aşağısında kalmayacak, aksine pek çok yönden onların üstüne çıkacak şekilde ışıkla, bilgi ve kültürle donanacaklarından asla şüphe etmeyen ve buna kesinlikle emin olanlardanım."^[18]

Atatürk, kadın hakları konusuna, Türk Devriminin destekleyicisi yaklaşımıyla hareket etmiştir. Her seferinde kadının Türk Devrimi'ndeki yerini ve önemi vurgulamıştır. Atatürk'ün kısa zamanda yaptığı büyük devrimleri dünya yıllar sonra yapabilmıştır. BM tarafından ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, ikinci dünya savaşından sonra ilan edilen bir bildiridir. Bugün bazı İslam ülkeleri 1900'lerin Osmanlı düzenini dahi aşamamaktadır. Türk Devrimi, Türk kadınlarını zamanının ötesine süratle taşımıştır. Bugün Türk kadınlarının konumu çok farklı ise, yapılan devrimler sonucudur. Çünkü o günlerden sonra kadınlar adına elle tutulur bir gelişme gösterilememiştir.

İhsan SEFER

ihshan.sefer@politikadergisi.com

Kaynakça:

- [1] Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1982 ss.116-117.
- [2] A. Afetinan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, Milli Eğitim Bakanlığı yay., 1982, İstanbul, s.99.
- [3] Aytunç Altındal, *Türkiye’de Kadın*, Havass yayınları, 1977, İstanbul, s.125.
- [4] Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 58-65.
- [5] Hakan Altındal, *Kadın (1908-1909): Selanik’te Yayınlanan İlk Kadın Dergisi Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 / 2009
- [6] Doç Dr. İhsan Şerif Kaymaz, *Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 46, Güz 2010, s. 333-366* Naklen : Kurnaz, a.g.e., s. 65-71.
- [7] Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s. 43-45.
- [8] A. Afetinan, a.g.e., s.87.
- [9] Ülker Gürkan, “Hukukta Kadın,” *Cumhuriyet ve Kadın Sempozyumu*, Kadınlar Derneği Yayınları, Ankara, 1999, s. 56-57.
- [10] Emel Doğramacı, “Atatürk ve Kadın Hakları,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 5, S. 13 (Kasım 1988), s. 94-101.
- [11] Suna Kili, Şeref Gözübüyük, *Sened-i İttifak’tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası yay., Eylül-2006, İstanbul, s.147.
- [12] A. Afetinan, a.g.e., ss.155-159.
- [13] Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I: 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası yay., Mayıs-2007, İstanbul, s.153
- [14] Doç Dr. İhsan Şerif Kaymaz, a.g.m s. 348. naklen; Afetinan, a.g.e., s. 222.
- [15] Doç Dr. İhsan Şerif Kaymaz, a.g.m s. 348. Naklen; Afetinan, a.g.e., s. 171-179.

[16] Doç Dr. İhsan Şerif Kaymaz, a.g.m s. 348-349., *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre III, İctima 3*, s. 3-10.

[17] Doç Dr. İhsan Şerif Kaymaz, a.g.m s. 349.

[18] *Tan Gazetesi*, 27 Nisan 1935'den aktaran Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 118.

Yorumlar

- [Tarih](#) [2]

Kaynak URL (03/05/2024 - 10:27 tarihinde yazdırıldı):

<http://www.politikadergisi.com/makale/tarihsel-surec-icerisinde-kadin-haklari-ve-turk-devrimi>

Bağlantılar:

[1] <http://www.politikadergisi.com/pd-uye/ihsan-sefer>

[2] <http://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/tarih>